

*Tisztelt jelenlévők!*

A mondandómat befejező gondolatok eredőjét egy máig érvényes tapasztalatra építem, amely így szól: „*messzire kell menni ahhoz, hogy az ember látszódjék!*” Az 1970-es évek elején Szegedtől néhány kilométerre, a bordányi külterület egyik dűlőjében hajdanán szebb napokat élt roskadozó tanya idős gazdája fogalmazott így, amikor a település múltját kutató beszélgetést követően elköszöntünk egymástól.

Meddig kell még *messzire mennie egy embernek, ahhoz, hogy látszódjék?* – kérdezem ma 2003-ban, itt Balástyán.

Továbbra is távozni kényszerül a településről, a régióból vagy az országból az, aki a közössége köré emelt falakat megpróbálja megrepesztetni? A szűkebb és a tágabb világ csupán akkor emlékezik rá, ismeri el eredményeit, amikor külföldön is elismert emberré válik, vagy már nincsen az élők sorában?

A kiállítás elmulasztását, a lelkiismereti vétségeket lehet tudni emléktábla avatással vagy egy szobor felállítással? Az emlékülések válhatnak a gyónás sajátos intézményeivé? Az átírt történések, a vizuálisan retusált képek meddig képviselik még az igazságot?

Kérdezem ismét, és újra, hogy meddig kell még messzire mennie Magyarországon egy embernek, hogy látszódjék?

Egy ismert mondás szerint, *akinek (aminek) nincsen múltja, annak szegényebb a jelene is!* A Csongrád Megyei Közművelődési Tanácsadó Központ rendezvényével emléket állít a megyei közművelődés egyik innovatív szakemberének. A kezdeményezés akár úttörő is lehetne, ha a továbbiakban az intézmény arcképcsarnok összeállítására vállalkozna, koronként bemutatva azok tevékenységét, akik a ki egyezés óta hatékonyan vettek részt a térség népművelési, iskolán kívüli népművelési, népművelési majd közművelődési életének alakításában. A Tanácsadó Központ ezzel példamutató módon járulhatna hozzá egy korszerű szakmai identitáskép felépítéséhez.

Végül engedjék meg, hogy Kiss Pistára emlékezve *Ady Endre Tűzcsiholó* című verséből idézhessek néhány sort.

*„Csak akkor születtek nagy dolgok,  
Ha bátrak voltak, akik mertek  
S ha százszor tudtak bátrak lenni,  
Százszor bátrak és viharverték.”*

(*Ady összes versei. Szépirodalmi Könyvtudó, Bp. 580. o.*)

A kérdés csupán annyi, hogy meddig szükségszerű, hogy ez így maradjon !!

T. Kiss Tamás

## IN MEMORIAM...

**A közösség szolgálatában. In memoriam Kiss István (1939-1993).** (Balástya Község Közművelődéséért és Fejlődéséért Közalapítvány, 2003)

Soha nem jártam Balástyán, s bár életemből harminc esztendő a közművelődésben és/vagy határterületein éltem le, Kiss Istvánt nem volt szerencsém ismerhetni. Arca, jelentősége számomra a tiszteletére kiadott kötetből rajzolódik ki. Sorsa, sajnos, általánosítható.

Európa keleti felén a huszadik század második felében bőven születtek, éltek azok az emblemikus személyiségek, akik hittek és meghasonlottak, önpusztítóan élve magas hőfokon égtek, s végül vagy önkezükkkel vetettek véget létüknek, vagy nagyon fiatalon vitték el őket a pszichoszomatikus betegségek.

Elsősorban azok jutnak eszünkbe, akik hivatásuknál fogva a nyilvánosság előtt éltek: Sarkadi Imre és Pilinszky János; Sós Imre és Latinovits Zoltán; Bódy Gábor és Huszárik Zoltán – s az egyik leghíresebb, Vlagyimir Viszockij.

Minden értelmiségi a saját szakmájából is azonnal tud újabb példákat mondani, például én szociológusként az életének önkezével véget vető Tánkos Gábort, s az ötvenedik születésnapja előtt „természetes halállal”, hirtelen eltávozott Józsa Pétert említeném. Micsoda sorsok a két név mögött!

Most pedig a népművelő szakma hajtja meg fejét ezzel

a kötettel a hasonló életpályát befutott, 53 évesen meghalt Kiss István előtt. 2002-ben kiadott fotóalbuma bevezetőjét Török József így indítja: „40 éve már, hogy 1962. január 16-án egy 23 éves makói fiatalember munkába állt a balástyai művelődési házban, s csak egészsége – no meg a friss hatalom – kényszerítette arra, hogy 1991. január 31-én abba hagyja. Majd' három évtizeden át végezte munkáját Balástya javára. Tette mindezt abban a tudatban, hogy ő sem lett próféta a maga választotta hazájában.

Ki volt ez a férfi?

A nyolcvanas években (több írásból „összevágva”) így mutatja be önmagát: „Kiss István vagyok, 1980 óta okleveles népművelő. Balástyán dolgozom, egyszemélyes művelődési házam van. Negyvenhárom éves vagyok (látszik rajtam), nős (másodsor), egy fiam van, hatéves. A társadalom figyelme eddig hét alkalommal fordult felém négy fegyelmi, egy felmondólevél, egy Szocialista Kultúráért kitüntetés és egy Ifjúsági Díj formájában. ... én a meztelen fenekű, makói proligyerek – apám kőműves segédmunkás, anyám takarítónő volt – sok-sok próbálgatás után és több szakmával a hátam mögött jöttem ide népművelni. Az őszinte rajongástól a buta gyűlöletig én mindent kiváltottam már ebben a faluban. Én a faluban 21 év óta nem tartozom fehérabrosz társasághoz, nem is fogok halálomig.”

Halálakor a Szegedi Körzeti Rádióban búcsúzva tőle Kruszlicz Pál így méltatta: „...polihistor volt. Nem a tu-

dományt kereste, hanem a kezével teremtett harmóniát. Filmet készített, plakátot rajzolt tollal, krétával. Fényképezőgéppel írta le a látványt, és a közeli világnak kesergő, derűs rezdüléseit. Muzsikált, szavalt, énekelt, színjátszott, agyagba mintázott. Formálta és rögzítette a világot. Írt. Jelenetet, tréfát, forgatókönyvet, naplót. Igényesen, hitelesen és színvonalasan. Görgette maga előtt a klubmozgalmat. Meghatározó egyénisége volt az amatőr filmes világnak. Akit megérintett kétméteres egyénisége, nem tudja elfelejteni...”

Kiss István portréját a *Szín* hasábjain T. Kiss Tamás megrajzolta, nekem az emlékkötet bemutatása a feladatom. Egyetlen szóval lehet legjobban jellemezni: elegyes művek tára (miként egy tizenkilencedik századi kötet tartalomjegyzékében szerepelt valahol).

Olvasható a kötetben egy 1966-ban készült *Klubnapló* részlete fénymásolatban, beragasztott fényképekkel, karikatúrákkal.

Tíz rövid újságcikk Kiss Istvánról, tevékenységéről, a művelődési házról országos és megyei lapokból, a legkorábbi 1968-ból, a legutolsó 1991-ből. Három nekrológ amely megjelent, elhangzott újságban, rádióban, folyóiratban, s Török József előszava Kiss István *Balástyai képek* című, 2002-ben kiadott fotóalbumához.

Miután az összeállítók ragaszkodtak a merev időrendhez, a kötetben sajnos elszórva találhatók Kiss István írásai. Nem láttam Kiss István fényképeit, amatőr filmjeit, képző- és iparművészeti alkotásait, nem hallottam zenélni. A nekrológokból egybehangzóan az tűnik ki, hogy mindezekben minőséget hozott létre. Bár egyik fentebb idézett méltatója azt írta róla, „Nem a tudományt kereste...”, a közreadott írások azt bizonyítják, hogy a tudományt is kereste, és a körülményeket figyelembe véve itt is magas szinten tette a dolgát.

A *klub szerepe a falusi ifjúság életében* címen megjelent írás (1973) nem tudni milyen oktatási intézmény részére készült szakdolgozata. Jól ismerem a kor művelődésszociológiai szakirodalmát, biztos állítom, felveszi a versenyt bármely hasonló alkotással. Tisztességgel használja az akkor legkorszerűbb módszereket, és végkövetkeztetései több mint negyedszázaddal ezelőtt igen csak merészek.

A Népművelési Intézet háziyomdájából 1983-ban került ki az a több mint kétszáz oldalas „sokszorosítottvány”, amelyből a kötetben *Tények, adatok egy falusi népművelő szakmai életéből* címmel részleteket olvashatunk. A munka híre végigsöpört a szakmán, országos lapok foglalkoztak vele, és még ismertebbé tette Kiss Istvánt. Az ötlet óriási: önfelmérést végzett, nyolc évre visszamenően összegyűjtötte, hogy pontosan mivel is foglalkozott, illetve 1983-ból három hét tevékenységét nagyon részletesen feljegyezte – határidő naplójának feljegyzései segítségével.

Csak példaként álljon itt néhány rémisztő adat.

Kigyűjtötte, hogy évenként milyen szakmákba kellett magát „beleártania”. Nyolcvan sorol fel, jó néhány közülük fizikai tevékenység, megtalálható itt szinte valamennyi

építőipari szakma. Az pedig „természetes”, hogy a népművelő egyben műsorszerkesztő, lakberendező, közönség-szervező, alkalmazott grafikus, vetítő-gépész, hargtechnikus, zenei szerkesztő stb., stb.

Kimutatás készült azokról a természetes és jogi személyekről, akik elvártak, kértek – munkát, segítséget, közreműködést. A lista több mint száz tételt tartalmaz. Párt, KISZ, társadalmi szervezetek, ÁFESZ, Takarékszövetkezet, Polgári Védelem, Népi Ellenőrzés. Tudta ezt mindenki, de így összeszedve a lista félelmetes. Nyolc év alatt 2644 órát töltött el értekezleteken, ami az időszak kötelező munkaidejének 7 százaléka. Egy esztendő alatt 8880 (!) hivatalos találkozása volt.

Mekkora lehetett a határidő naplója, ha három hét alatt majd kétszáz bejegyzés volt benne? Érdemi, szellemi feladatokat végzett, és gondnoki tevékenységet folytatott. Legalább három ember munkáját vezette.

S a végkövetkeztetés: „Adják meg nekem – és minden kollégámnak – azt az örömet, hogy a 100% feletti teljesítményeket a magunk akaratából adhatjuk a közönségnek, ezt ne kérhesse számon senki. Mert ez nagyon megálázó.

Olvasható továbbá a kötetben Kiss István tollából a *Volt! Van... lesz... egy klub Balástyán?* című cikk, amely a *Klubélet* című folyóiratban, 1981-ben jelent meg, és a *Mire ösztönöz a helyi társadalom? Vita a közművelődésről*, amely Csongrád Megyei Hírlapban (1987) látott napvilágot.

Végül, de nem utolsó sorban olvashatók a könyvben a Magyar Rádióban – vélhetőleg a *Húszas Stúdió* sorozatban – elhangzott műsorok, vagy részleteik. Hegyi Imre 1976-ban készült interjúja (ismétlés és/vagy adás 2000-ben). F. Almási Éva interjúja (készült 1982-ben, adás 1984-ben). Hegyi Imre interjúja, készült és adás 1992-ben).

Mindhárom kiváló munka, azonban a legizgalmasabb az utolsó. A kilencvenes fordulat emberi és társadalmi hatásairól, a rendszerváltozás szellemi és anyagi veszteseiről ritkán olvasható ilyen szívbe markoló írás. Túl egy infarktuson Kiss István 53 évesen összegzi életének eredményeit, de inkább eredménytelenségét.

„A lelki tartalékokat nem jól használtuk mindannyian, és éppen ezért, van aki öngyilkos lesz. Én is jártam már a balástyai síneken, bár Szárszóra kellett volna menni. Az messze volt, itt nem jött a vonat. Teljesen átfáztam, és hazakullogtam. Hazafelé már szórakoztam az egészen, hogy mégiscsak örület, hogy egyszer akarok öngyilkos lenni, és nem jön a vonat. Ez is egy vicce az életnek.”

A „vonat” nem késett soká, 1993-ban jött, és ötvennégy évesen elvitte Kiss Istvánt.

Andrássy Mária